

מלכות דוד בירושלים (ב) /

העלאת הארון לירושלים (חלק א)

ב. מהו החטא שהתגלה בהעלאת הארון?

גם התיאורים של העלאת הארון עצמה, שונים הם בשני הספרים. בשמואל מתוארים הדברים בתמצות ניכר, בלי פירוט של סיבות החטא ושל תיקונו, בעוד שבדברי הימים הפירוט רב¹. לפיכך נתמקד בהסבר התיקון לחטא על פי דברי הימים.

הבה נראה תחילה את שני התיאורים. נתחיל בשמ"ב ו':

(ב) וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבְּעֵלֵי יְהוָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שָׁם ה' צָב-אוֹת יֹשֵׁב הַכְּרִבִּים עִלָּיו: (ג) וַיִּרְכְּבוּ אֶת אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים אֶל עֲגֹלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאָהּ מִבֵּית אַבִּינֶדָב אֲשֶׁר בְּגִבְעָה וַעֲזָא וְאָחִיו בְּנֵי אַבִּינֶדָב נְהָגִים אֶת הָעֲגֹלָה חֲדָשָׁה: (ד) וַיִּשָּׂאָהּ מִבֵּית אַבִּינֶדָב אֲשֶׁר בְּגִבְעָה עִם אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים וְאָחִיו הֶלֶךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן: (ה) וַדָּוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מִשְׁחָקִים לִפְנֵי ה' בְּכָל עֲצֵי בְרוּשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתַפִּים וּבְמִנְעֻנְעִים וּבְצִלְצְלִים: (ו) וַיָּבֹאוּ עַד גֵּרֹן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֲזָא אֶל אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים וַיֹּאחֲזֵ בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר: (ז) וַיַּחַר אֶף ה' בְּעֵזָה וַיִּכְהוּ שֵׁם הָ-אֱלֹהִים עַל הַשָּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים: (ח) וַיַּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרַץ בְּעֵזָה וַיִּקְרָא לְמָקוֹם הַהוּא פָּרַץ עֲזָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ט) וַיִּרְא דָּוִד אֶת ה' בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ בּוֹא אֵלַי אֲרוֹן ה': (י) וְלֹא אָבָה דָּוִד לְהִסִּיר אֵלָיו אֶת אֲרוֹן ה' עַל עֵיר דָּוִד וַיִּטְהַר דָּוִד בֵּית עֶבֶד אָדוֹם הַגִּתִּי: (יא) וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן ה' בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיִּבְרָךְ ה' אֶת עֶבֶד אָדָם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ: (יב) וַיִּגַּד לְמֶלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בָּרַךְ ה' אֶת בֵּית עֶבֶד אָדָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּעִבּוֹר אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת אֲרוֹן הָ-אֱלֹהִים מִבֵּית עֶבֶד אָדָם עֵיר דָּוִד בְּשִׁמְחָה: (יג) וַיְהִי כִּי צָעְדוּ נְשָׂאֵי אֲרוֹן ה' שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא: (יד) וַדָּוִד מִכְרָכָר בְּכָל עֵז לִפְנֵי ה' וַדָּוִד חָגַר אֶפֶוד בָּד: (טו) וַדָּוִד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת אֲרוֹן ה' בַּתְּרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר: (טז) וַהֲיָה אֲרוֹן ה' בָּא עֵיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת שְׂאוּל נִשְׁקָפָה בְּעַד הַחֲלוֹן וַתִּרְא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִפְּזֹז וּמִכְרָכָר לִפְנֵי ה' וַתִּבֶּז לוֹ בְּלִבָּהּ: (יז) וַיָּבֹאוּ אֶת אֲרוֹן ה' וַיִּצְגּוּ אֹתוֹ בְּמִקְוֹמוֹ בַּתּוֹךְ הָאֵהָלָ אֲשֶׁר נָטָה לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֲלוֹת לִפְנֵי ה' וּשְׁלָמִים: (יח) וַיְכַל דָּוִד מִהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיִּבְרָךְ אֶת הָעָם בְּשֵׁם ה' צָב-אוֹת: (יט)

העלאת הארון היא המעשה הממלכתי המשמעותי הראשון שעשה דוד לאחר כיבוש ירושלים והפיכתה לעיר בירת מלכות ישראל. בשיעורינו לשנת תשס"ה הזכרנו שני חידושים גדולים הקשורים במעשה: ראשית, עצם התעוזה שבהתעניינות בארון ובלקיחתו; שנית, הבאת הארון לבירה ירושלים, ולא למשכן, אצל הבמה הגדולה בגבעון. בשיעור זה ברצוננו לדון ביחס בין התיאור בשמואל לתיאור בדברי הימים ובהבנת חטאו של דוד.

א. ההבדל בין סדרי הסיפורים בשמואל ובדברי הימים ומשמעותו

בשיעור הקודם ראינו כי בשמואל מתוארת העלאת הארון מקריית יערים בפרק אחד, הבא לאחר תיאור ההתבססות בירושלים, הרחבת משפחתו של דוד ושני הניצחונות על פלשתים, בעוד שבדברי הימים מתוארים שני שלבי העלאת הארון בשני פרקים נפרדים – העלאתו מקריית יערים עד בית עובד אדום הגתי בפרק י"ג, והעלאתו מבית עובד אדום עד עיר דוד בפרק ט"ו – וביניהם מתוארת ההתבססות המלכותית של דוד בירושלים, הגדלת המשפחה והניצחון על הפלשתים.

מה משמעות השינוי זה? במובן מסוים השאלה היא מהו הסדר הנכון של ביסוס המלכות וקביעת מקום המקדש. בברייתא בסנהדרין (כ ע"ב) הסדר הוא "להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה", דהיינו כסדר הדברים בשמואל: ביסוס המלכות בירושלים, ניצחון על פלשתים, ורק אז העלאת הארון. וכך הדעת נותנת: המלכות היא המסד, שעליו, לאחר ביסוס, נבנה המקדש. לפיכך מבסס דוד תחילה את המלכות ומנצח את פלשתים, ורק עם השלמת המהלך הזה הוא מעלה את הארון לירושלים.

לסדר שבדברי הימים היגיון שונה: עוד לפני ביסוס המלכות נקבע היעד השלם והסופי – הקמת מקדש בירושלים – והוא שמכתיב ומוליך את ביסוס המלכות ואת הניצחון על האויבים. לפיכך מעלה דוד את הארון לירושלים מיד לאחר המלכותו, מתוך רצון שירושלים תהיה מקום המקדש העתידי, ומכוחה תתברך המלכות ותתבסס, מלמעלה למטה. ואולם, הכישלון בהעלאת הארון (שינותח בע"ה בהמשך השיעור) מחזיר את דוד אל המסלול המתואר בספר שמואל, ובסופו של דבר מושלמת העלאת הארון לעיר דוד רק לאחר ביסוס המלכות בעיר והבסת האויבים. יתרה מזאת, ייתכן שהכישלון בהעלאת הארון לעיר דוד מעורר אצל פלשתים מחשבה בדבר אפשרות לעכב את המהלך; כביכול מנסים הם לנצל איזו חולשה שנתגלתה כאן.

ברם, כדי להשיב באופן מעמיק יותר על ההבדל היסודי שבין שני התיאורים, עלינו להבין תחילה מהו שורש החטא שהביא לעצירת המהלך והפסקתו.

1 יש מקום להרחבה משמעותית בהשוואה בין שמואל לדברי הימים בכל הנוגע לענייני המקדש בכלל ולפרשה זו בפרט. ייתכן שהדבר קשור לתפיסת המקדש של עזרא, מחבר ספר דברי הימים (על פי בבא בתרא טו ע"א), אך לא נוכל להרחיב על כך כאן. ניתוח מעניין של הפרשה מופיע במאמרו של א' מלכיאל, "העלאת הארון מקריית יערים על ידי דוד", בתוך: ספר זיידל, כתבי התורה לחקר המקרא בישראל, עמ' 119-141.

אתם ראשי האבות ללויים התקדשו אתם ואחיהם והעליתם את ארון ה' א-להי ישראל אל הכינורת לו: (ג) כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' א-להינו בנו כי לא דרשנהו כמשפט: (יד) ויתקדשו הכהנים והלויים להעלות את ארון ה' א-להי ישראל: (טו) וישאו בני הלויים את ארון הא-להים כאשר צוה משה כדבר ה' בכתפם במטות עליהם: (טז) ויאמר דויד לשרי הלויים להעמיד את אחיהם המשררים בכלי שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים בקול לשמחה: (יז) ויעמידו הלויים את הימן בן יואל ומן אחיו אסף בן ברכיהו ומן בני מררי אחיהם איתן בן קושיהו: (יח) ועמהם אחיהם המשנים זכריהו בן ויעזאל ושמירמות ויחאל ועני אליאב ובניהו ומעשיהו ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל השערים: (יט) והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע: (כ) וזכריהו ויעזאל ושמירמות ויחאל ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבלים על עלמות: (כא) ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל ועזזיהו בכנרות על השמינית לנצח: (כב) וכנניהו שר הלויים במשא יסר במשא כי מבין הוא: (כג) וברכיהו ואלקנה שערים לארון: (כד) ושבניהו ויושפט ונתנאל ועמשי וזכריהו ובניהו ואליעזר הכהנים מחצרים בחצרות לפני ארון הא-להים ועבד אדם ויחיה שערים לארון: (כה) ויהי דויד וזקני ישראל ושרי האלפים ההלכים להעלות את ארון ברית ה' מן בית עבד אדם בשמחה: (כו) ויהי בעזר הא-להים את הלויים נשאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים: (כז) ודויד מכרב במעיל בויץ וכל הלויים הנשאים את הארון והמשררים וכנניהו השר המשא המשררים ועל דויד אפוד בד: (כח) וכל ישראל מעלים את ארון ברית ה' בתרועה ובקול שופר ובחצצרות ובמצלתים משמיעים בנבלים וכנרות: (כט) ויהי ארון ברית ה' בא עד עיר דויד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דויד מרקד ומשחק ותבז לו בלבה: (א) ויביאו את ארון הא-להים ויציגו אתו בתוף האהל אשר נטה לו דויד ויקריבו עלות ושלמים לפני הא-להים: (ב) ויכל דויד מהעלות העלה והשלמים ויברך את העם בשם ה': (ג) ויחלק לכל איש ישראל מאיש ועד אשה לאיש ככר לחם ואשפור ואשישה: (ד) ויתן לפני ארון ה' מן הלויים משרתים ולהזכיר ולהודות ולהלל לה' א-להי ישראל... (וז) ויעזב שם לפני ארון ברית ה' לאסף ולאחיו לשרת לפני הארון תמיד לדבר יום ביומו: (זח) ועבד אדם ואחיהם ששים ושמונה ועבד אדם בן דיתון וחסה לשערים: (לט) ואת צדוק הכהן ואחיו הכהנים לפני משכן ה' בבמה אשר בנגעון: (מ) להעלות עלות לה' על מזבח העלה תמיד לבקר ולערב ולכל הכתוב בתורת ה' אשר צוה על ישראל: (מא) ועמהם הימן וידותון ושאר הברורים אשר נקבו בשמות להודות לה' כי לעולם חסדו: (מב) ועמהם הימן וידותון חצצרות ומצלתים למשמיעים וכלי שיר הא-להים ובני דותון לשער: (מג) וילכו כל העם איש לביתו ויסב דויד לברך את ביתו

(דה"א ט"ו-י"ז)

ויחלק לכל העם לכל המון ישראל למאיש ועד אשה לאיש חלת לחם אחת ואשפור אחד ואשישה אחת וילך כל העם איש לביתו: (כ) וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל בת שאול לקראת דוד ותאמר מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים: (כא) ויאמר דוד אל מיכל לפני ה' אשר בחר בי מאביב ומכל ביתו לצות אתי נגיד על עם ה' על ישראל ושחקתי לפני ה': (כב) ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם האמהות אשר אמרת עמם אכבדה: (כג) ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה.

וזה תיאור העלאת הארון בדברי הימים על שני חלקיו:

(א) ויעץ דויד עם שרי האלפים והמאות לכל נגיד: (ב) ויאמר דויד לכל קהל ישראל אם עליכם טוב ומן ה' א-להינו נפרצה נשלחה על אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל ועמהם הכהנים והלויים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו: (ג) ונסבה את ארון א-להינו אלינו כי לא דרשנהו בימי שאול: (ד) ויאמרו כל הקהל לעשות כן כי ישר הדבר בעיני כל העם: (ה) ויקהל דויד את כל ישראל מן שיחור מצרים ועד לבוא חמת להביא את ארון הא-להים מקרית יערים: (ו) ויעל דויד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם את ארון הא-להים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם: (ז) וירכיבו את ארון הא-להים על עגלה חדשה מבית אבינדב ועזא ואחיו נהגים בעגלה: (ח) ודויד וכל ישראל משחקים לפני הא-להים בכל עז ובשירים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות: (ט) ויבאו עד גרן כידן וישלח עזא את ידו לאחז את הארון כי שמטו הבקר: (י) ויחר אף ה' בעזא ויכהו על אשר שלח ידו על הארון וימת שם לפני א-להים: (יא) ויחר לדויד כי פרץ ה' פרץ בעזא ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד היום הזה: (יב) ויירא דויד את הא-להים ביום ההוא לאמר היך אביא אלי את ארון הא-להים: (יג) ולא הסיר דויד את הארון אליו אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדם הגתי: (יד) וישב ארון הא-להים עם בית עבד אדם בביתו שלשה חדשים ויברך ה' את בית עבד אדם ואת כל אשר לו

(א) ויעש לו בתים בעיר דויד ויכן מקום לארון הא-להים ויט לו אהל: (ב) אז אמר דויד לא לשאת את ארון הא-להים כי אם הלויים כי במ בחר ה' לשאת את ארון ה' ולשרתו עד עולם: (ג) ויקהל דויד את כל ישראל אל ירושלם להעלות את ארון ה' אל מקומו אשר הכין לו: (ד) ויאסף דויד את בני אהרן ואת הלויים: (ה) לבני קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים: (ו) לבני מררי עשיה השר ואחיו מאה ועשרים: (ז) לבני גרשום יואל השר ואחיו מאה ושלשים: (ח) לבני אליצפן שמעיה השר ואחיו מאה: (ט) לבני חברון אליאל השר ואחיו שמונים: (י) לבני עזיאל עמינדב השר ואחיו מאה ושנים עשר: (יא) ויקרא דויד לצדוק ולאביתר הכהנים וללויים לאוריאל עשיה ויואל שמעיה ואליאל ועמינדב: (יב) ויאמר להם

מה משמעות הציווי לשאת את הארון בכתף?²

החינוך (מצווה שעט) כותב בשורש המצווה:

לפי שכל עיקר כבודן של ישראל הוא התורה שבה נבדלו משאר העמים ונעשו חלק ה', על כן ראוי וכשר לשאת אותה בכתפי האנשים הנכבדים והמקודשים שבנו, ואין צורך להאריך במובן לתינוקות של בית רבן.

נראה שהוא מתייחס בעיקר לזהות נושאי הארון, ולא לדרך נשיאתו. המדרש (במדבר רבה ה ח) מנסח את משמעות הנשיאה בכתף (תוך הנגדתה לנשיאת יתר חלקי המשכן בעגלה) באופן שיסביר את החטא בהעלאת הארון לירושלים:

...ומעולין בשבט לוי משפחת קהת, שהיה בן לוי נתון משאו או הקרשים או הבריחים או האדנים או כל דבר על העגלות, אבל משפחת קהת היו טוענין בכתפיהם, שלא היה להם רשות ליתן הארון על העגלה שנאמר 'ולבני קהת לא נתן' (במדבר ז, ט)... הוי נמצאת אומר אף על פי שהיו גדולים מן שאר המשפחות ואין צריך לומר מן ישראל לא היתה רוחן גסה עליהן אלא משועבדין לפני הארון, למה כן לפי שאין גדולה לפני הא-להים, נמצאת אומר אף על פי שהיתה משפחת קהת פלאטיני [=בני פלטינו של מלך, בני מקדש ה', י"ל] אלא כיון שהיו באין לטעון את הארון היו טוענין בו כעבדים.³

יש הבדל מהותי בין לקחת הארון בעגלה לבין נשיאתו בכתף. המוליך עגלה – ויהא המונח עליה אשר יהא – הוא המוביל אותה ומכוון אותה, ובמידה מסוימת הוא השולט בה. בנשיאת הארון, לעומת זאת, יש ביטוי מסוים של השתעבדות לו.

דומה כי להשקפה זו רומז הנביא בצטטו את תגובת דוד בעקבות נפילת הארון: "וירא דוד את ה' ביום ההוא ויאמר איך יבוא אלי ארון ה'" (ש"ב ו, ט). אפשר שהמילה "אלי" רומזת למעין "בעלות יתרה" שנהג דוד כלפי הארון. כביכול דוד תמה: האם אכן לקחת את הארון לירושלים – למקום עיר המלכות, העתידה לשמש מסד לבניין בית ה' – או שמא לקחתו אליי, לטובתי ובשירותה של המלכות?

2 הרמב"ם הביא מצווה זו בספר המצוות עשה לד ובהלכות כלי המקדש פ"ב ה"ב; ספר החינוך הביאה במצווה שעט; והרמב"ן – בשורש השלישי של השגותיו על ספר המצוות. הם דנים בהרחבה מתי חלה המצווה ועל מי היא מוטלת – על הכהנים או על הלויים – ולא נרחיב בכך כאן. בהקשר שלנו נביא את דברי הרמב"ם בספר המצוות: "וכשצוה דוד לשאת הארון בפעם השנית אמר בדברי הימים 'וישאו בני הלויים את ארון הא-להים כאשר צוה משה בדבר ה' בכתפם במוטות עליהם' (דה"א ט"ו, טו). וכן כשזכר בדברי הימים חלוקת הכהנים לעשרים וארבעה משמרות ואמר אחר זה 'אלה פקודתם לעבודתם לבא לבית ה' כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוה ה' א-להי ישראל' (שם כ"ד, יט), בארו החכמים שהוא רומז להיות עבודת הכהנים לשאת את הארון על הכתף וזה הוא 'כאשר צוה ה' א-להי ישראל'. ולשון ספרי 'כמשפטם וכו' כאשר צוה ה' א-להי ישראל' (ספרי במדבר פיקסא מו) – היכן צוהו? 'ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו' (במדבר ז, ט)."

3 רעיון דומה מופיע במדרש משנת רבי אליעזר, עמ' 185 (מובא בתורה שלמה על במדבר ז, ט אות נט): "גדולה היא העונה שבה נתגדלו בני קהת, שהיו מובחרים משבט לוי והיו טוענים בכתפיהן את הבדים שנאמר 'ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו'."

קודם שנפרט את ההבנות השונות בדבר מהות החטא בהעלאת הראשונה, חשוב להדגיש מספר נקודות.

עצם היזמה להעלות את הארון לירושלים היא יזמה ברוכה ורצויה, כפי שרמזה הברכה ששרתה בבית עובד אדום הגתי בעבור ארון הא-לוהים. על כך מעידה גם העזרה הא-לוהית בהעלאת השנייה, ככתוב "ויהי בעזר הא-להים את הלויים נשאי ארון ברית ה' ויזבחו שבעה פרים ושבעה אילים" (דה"א ט"ו, כו).

בעקבות מות עוזה בנסותו למעט את ביזיון נפילת הארון מתקן דוד את מעשיו, וככל הנראה גם את יחסו הפנימי למשמעות העלאת הארון. דומה שהכתוב רומז לכך בהקבלה בין ביקורתו של דוד על שאול "ונסבה את ארון א-להינו אלינו כי לא דרשנוה בימי שאול" (שם י"ג, ג) לבין ביקורתו על עצמו, בעקבות מות עוזה, בדבריו לראשי האבות ללויים "כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' א-להינו בנו כי לא דרשנוה כמשפט" (שם ט"ו, יג); כביכול משווה דוד בין אי-דרישת הארון בימי שאול, בהיות הארון בקריית יערים, לבין דרישתו שלו את הארון שלא כמשפט, והוא מקבל עליו בצער את האחריות. גם הביטוי "ויחר לדויד" (שם י"ג, יא), שאותו מבאר המלבי"ם "חרה על עצמו כדרך המיצר ונבהל", והפסוק הבא, "ויירא דויד את הא-להים ביום ההוא" (שם יב), מלמדים שדוד הכיר בחטאו. וכאמור, עיקר מעלתו של דוד היא בתיקון אופן העלאת הארון מבית עובד אדום הגתי אל ירושלים, כפי שיפורט להלן.

פרשת העלאת הארון נדרשת בהרחבה במדבר רבה ה ח ובסוטה דף לה. אברבנאל בפירושו לשמואל מונה ארבע פשיעות גדולות בעניין זה, ובהן נדון מכאן ועד סוף השיעור.

1. הובלה בעגלה ולא נשיאה בכתף

הקב"ה הטיל על הלויים בני קהת לשאת את הארון בכתף, "כי עבדת הקדש עליהם בכתף ישאו" (במדבר ז, ט), אך דוד מרכיב את הארון אל עגלה חדשה.

מעשה זה משתלב בהקבלה בין העלאת הארון על ידי דוד לבין החזרת הארון לבית שמש על ידי פלשתים: בהעלאתו מקריית יערים מכונה הארון "ארון הא-להים אשר נקרא שם שם ה' צב-אות ישב הכרבים עלי" (ש"ב ו, ב), ובהבאתו למערכה באבן העזר הוא מכונה "ארון ברית ה' צב-אות ישב הכרבים" (ש"ב א ד, ז); פלשתים משיבים את הארון לישראל בעגלה חדשה (שם ו, ז), ודוד מרכיב את הארון אל עגלה חדשה (ש"ב ו, יג). משמעותה של ההקבלה אינה ברורה: האם דוד רוצה להמשיך, במובן מסוים, את מגמתם של הפלשתים, ולהשיב את הארון למקומו באמצעים שלא נעשה בהם מלאכה "בעבור קדושת הארון" (כלשון ר"ק על ש"ב ו, ז) (דהיינו: כיחס לקדושה המיוחדת של הארון), או שמא כוונתו הייתה דווקא לתקן בצורה כלשהי את מגמת הפלשתים וליצור יחס נכון יותר אל הארון?

מכל מקום, העובדה שהנשיאה בעגלה הייתה חטא עולה במפורש מן האמור בהעלאת השנייה "וישאו בני הלויים את ארון הא-להים כאשר צוה משה כדבר ה' בכתפם במטות עליהם" (דה"א ט"ו, טו).

2. נגיעה בארון

החטא השני שמביא אברבנאל הוא הנגיעה בארון:

לפי שגם הלויים לא היה להם ליגע בארון הא-לוהים, ולא היו נושאים אותו בעצמו ונוגעים בו אבל ישאווה במוטות, ולכן היה מהפשע אם נגעו הלויים בעצמות הארון, כל שכן שאר ישראל.⁶

היו שהסבירו כי באיסור "בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו" (שמות כ"ה, טו) ביקשה התורה להבטיח שלא ייגעו בארון בלא צורך, שכן נשיאה באמצעות הבדים אינה מצריכה כל מגע בארון עצמו.

ייתכן שהדבר נרמז גם במילים "וישלח עֲזָא את ידו". שליחות יד היא ביטוי אקטיבי בעל מגמה שלילית.⁷ אף שכוונת עוזא הייתה לטובה, למנוע את נפילת הארון, מכל מקום חטא יש כאן, כי שליחת היד מבוססת על ההנחה שיש בכוחו של אדם לשלוט בארון וביציבותו.⁸ שמיטת הבקר לא במקרה הייתה,⁹ ולא היה מקום לשלוח יד ולנסות לתמוך בארון – ובכך בעצם לנסות לשלוט בו. מעשה זה היווה אפוא הפרה של הזהירות המופלגת המתחייבת בכל קרבה ונגיעה אל הקודש, והוא ביטא חציה של הגבול בין מקום האדם ובין מקומו של הקב"ה. נשיאת הארון בכתף, במוטות ובבדים, בלא כל צורך לנגוע בו, מסמלת אפוא לא רק את קדושת הארון ככלי, אלא גם, במידה רבה, את האיסור לבטא שליטה אנושית בכל הקשור לקודש, ואת ההרחקה הנדרשת על מנת להתקרב כראוי אל הקודש.

3. נשיאה על ידי לויים ולא על ידי ישראל

ההעלאה הראשונה נמסרה לידי עוזא ואֶחָיו בני אבינדב,¹⁰ שלא היו כוהנים, ואין בפרשה שום רמז לתפקיד כלשהו שמילאו הכוהנים והלויים.

תיקונו של דוד בעניין זה מתבטא בכמה מישורים. תחילה הוא מטה את הארון לבית עובד אדום הגת, שהיה לוי (דה"א ט"ו, יח, כא, כד).¹¹

אחר כך, בטרם יעלה את הארון לירושלים, "אמר דויד לא לשאת את ארון הא-להים כי אם הלויים כי הם בחרו ה' לשאת

6 רוב הראשונים לא מנו את הנגיעה בארון כאיסור בפני עצמו, אך רס"ג בספר המצוות שלו מונה את המגע כלאו בפני עצמו (לא תעשה ריב), ועיין בהרחבת הרב פערלא בעניין בפירושו שם.

7 השווה למשל "אל תשלח ירך אל הנער ואל תעש לו מאומה" (בראשית כ"ב, יב).

8 וזאת בלא כל קשר לסוגיית משקלו של הארון, שלא נעסוק בה כאן.

9 והראיה: שהבקר לא שמטו כששילחו פלשתים את הארון מעקרון לבית שמש בעגלה (הטיעון שהשוני נבע רק מכך שהפלשתים אינם מצוים ובני ישראל מצוים אינו נראה מספק).

10 כבר העירו רבים כי בשם אבינדב רמוזים שמויהם של נדב ואביהו, שאף מותם נבע מקרבה אל הקודש שלא כראוי. יתר על כן, בשני המקומות היה החטא בעשיית דבר שה' לא ציווה. ואין כאן המקום להאריך בהקבלה זו.

11 בהטיית הארון אל בית עובד אדום לאחר שפרץ בעוזא יש דמיון להבאתו – לאחר שהכה באנשי בית שמש בחזרו משדה פלשתים – אל בית אבינדב אשר בגבעה, "ואת אלעזר בנו קדשו לשמר את ארון ה'" (ש"א ז', א).

דוד תיקן חטא זה תיקון גדול כבר בהעלאה השנייה: בהקדשת הלויים, בנשיאה בכתף, בהקרבת הקרבנות ובשיתוף כל העם. ואולם, דומני כי התיקון הכולל והאמתי לחטא יהיה במרד אבשלום. כשעוזב דוד את ירושלים על מנת שלא להתעמת עם אבשלום בעיר, הוא מחליט להשאיר את ארון ה' בירושלים, עם אבשלום, למרות הבנתו הפשוטה של צדוק הכהן, הרוצה לקחתו עמו, ולמרות התועלת הציבורית הגדולה שתצמח מהימצאות הארון, מקום השראת שכינה, עם דוד המלך הגולה. בכך מבטא דוד באופן חד וברור את ההשקפה כי לא הארון הוא ההולך אחר המלך – כפי שעשה הוא עצמו בהעלאת הארון מקריית יערים לירושלים ("איך יבוא אלי ארון ה'") – אלא המלך צריך לילך אחר הארון; ואם נבחרה ירושלים לעיר מלכות המחוברת למקדש, הרי מקומו של הארון הוא בירושלים, אף אם עתה יינה ממנו אבשלום המורד. את כל זאת ביטא דוד בתשובתו לצדוק: "אם אמצא חן בעיני ה' והשבני והראני אתו ואת נוהו ואם כה יאמר לא חפצתי בך הנני יעשה לי כאשר טוב בעיניו" (ש"א ב ט"ו, כה-כו). כביכול הפנים דוד רק בפרשה זו את מלוא המשמעות של תלותו המוחלטת בקב"ה ואת תלותה של מלכותו בהסכמה הא-לוהית, ועל כן לא לקח עוד את הארון ולא שלט בו עוד.⁴

לסיום יש לשאול: כיצד טעה דוד בדין תורה מפורש? הרד"ק בפירושו לש"ב ו', ו מציע הסבר זה: "כי אמר: באותו זמן במדבר צוה הא-ל, כי לפי שהיה המשכן נשא בעגלות צוה לשאת את הארון בכתף, להראות כי קדושת הארון גדולה מקדושת המשכן, אבל בזמן שלא היה שם משכן חשב שאין חטא אם ישאווה בעגלה". המחשבה כאילו ציווי התורה לשאת את הארון בכתף תקף רק לתקופת המדבר נובעת אולי מתפיסה שנושאת הארון על כתפי הלויים היא נסית, ולכן אינה שייכת למדרגת ארץ ישראל, שבה מתגלה הא-ל במציאות הארצית.⁵

4 מאלפת בהקשר זה דעת חז"ל, הקושרים את החילופין בין אביתר לצדוק לפרשת הברחה מפני אבשלום: "כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו אין שואלין בו שהרי שאל צדוק ועלתה לו אביתר ולא עלתה לו שנאמר 'ועל אביתר עד תם כל העם' (ש"ב ט"ו, כד)" (יומא עג ע"ב). אחת הבעיות בבית עלי הייתה יחסם לארון כאל כלי בעל כוח מאגי, שאינו תלוי כלל במעשי העם – יחס שהתבטא בהבאת הארון לקרב אבן העזר מתוך ביטחון שהדבר יביא לניצחונם (ש"א ד', ג-ד). העלאת הארון הראשונה בבחינת "יבוא אלי", אפשר שהיא מהווה מעין המשך ליחס זה: ייתכן שיש כאן רמיזה עדינה כי דוד מביא את הארון לירושלים בניסיון ליהנות מכוחו. הדבר מתאים במיוחד לתיאור בדברי הימים, שלפיו קדמה ההעלאה הראשונה לביסוס המלוכה ולבניית המבנים הממלכתיים בירושלים, כפי שהוזכר בתחילת השיעור. החלפת אביתר, מבית עלי (שהם צאצאי איתמר, וזכו בכהונה הגדולה לאחר דחיית פינחס בן אלעזר ממנה בפרשת פילגש בגבעה), בצדוק, שהוא מבני אלעזר, היא אפוא חלק משינוי המגמה ביחסו של דוד לארון. לאור זאת יובן גם מדוע נקבעה דווקא משפחת צדוק כמשפחה שתתמיד בכהונה הגדולה, והיא שתשמש גם במקדש העתידי (יחזקאל מ"ד, טו).

5 הרב סטיסקין הרחיק בנקודה זו במאמרו "לדרכו של דוד 'ארזוף אויב ואשיגם' – לפשר פרשת העלאת הארון", ניצני ארץ ז, תש"ן. יש גם הסברים אחרים המנסים להתמודד עם הבעיה, למשל: במדבר נועד הארון להניס את האויבים ולהדריך את ישראל במסעם, ואפשר שדוד חשב כי הציווי לשאת בכתף הוא רק במצב מלחמה. אנו ניסינו, כדרכנו, ללכת על פי פשוטו של מקרא.

את ארון ה' ולשרתו עד עולם" (דה"א ט"ו, ב), ככתוב "המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתוהו וסביב למשכן יחנו... והזר הקרב יומת" (במדבר א', נ-א), ואומר "בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה'" (דברים י', ח).

ואכן, בהעלאה השנייה מתאר הכתוב באריכות את השינוי הגדול שהתחולל בחלקם של הכהנים והלוויים. דוד מקהיל אותם ודורש מהם להתקדש, "ויתקדשו הכהנים והלויים להעלות את ארון ה' א-להי ישראל" (דה"א ט"ו, יד). בהמשך מוטלים עליהם כמה תפקידים. על הלוויים הוטל לשאת את הארון בכתפם במוטות (דה"א ט"ו, ב, כו); לנגן בכלי שיר להגדיל השמחה (שם, טז-כא); לשיר במקהלה לצורך החגיגה (שם, טז); ולשמש כשוערים לארון באוהל החדש (שם, כג-כד). על הכהנים הוטל לתקוע בחצוצרות (שם, כד).

החשיבות של נשיאת הארון דווקא על ידי הלוויים מובנת. הלוויים הובדלו מעם ישראל לשרת במקדש, הם אינם נוחלים נחלה, אינם יוצאים למלחמה ואינם חולקים בשלל – ה' א-להי ישראל הוא נחלתם" (יהושע י"ג, ג). הלוויים הם משרתי ה' בכל מהותם, ובתור שכאלה מופקדים הם על היחס הראוי למקדש וכליו. רק הם יכולים לבצע בצורה המדויקת ביותר את הציווי הא-לוהי, בידיעה שהם משרתי ה' ועבדיו.

4. מיעוט אמונה (הארון נושא את נושאי ואת עצמו)

אברבנאל מונה חטא נוסף: בשלחו את ידו לתמוך בארון מיעט עוזא בקדושת הארון, בכך שהראה שכביכול אין הארון יכול לעמוד בעצמו, בלא נושא, וכדברי הגמרא "אמר לו הקב"ה: עוזא, נושאי נשא, עצמו לא כל שכן" (סוטה לה ע"א), כלומר: אם יכול הארון לשאת את הנושאים אותו (כפי שנדרש בגמרא שם קודם לכן), לא כל שכן שיוכל לשאת את עצמו.

מדרש זה מבטא אותה נקודה מרכזית שכבר עלתה בדברינו לעיל: הארון הוא שמוביל את הנושא אותו – ולא להפך; כביכול אין הארון זקוק לשום סיוע אנושי. כשהתפיסה מתהפכת, והאדם חושב שיש בכוחו להוביל בעצמו את הארון – בעגלה ולא בנשיאה בכתף, בנגיעה ולא באמצעות הבדים, בישראל ולא בלוויים משרתי ה' ונבחריו – אז נשמט הארון, והדבר מחייב תיקון.

סיכום

בחנו את הבדלי המגמות בין תיאורי העלאת הארון בשמואל ובדברי הימים. אחר כך סקרנו כמה הבנות של החטא בהעלאה הראשונה על פי פירוש אברבנאל, תוך ניסיון להוכיח את דבריו בפשטי המקראות. בשיעור הבא נשלים בע"ה את בחינת החטא ונתייחס להיבטים נוספים של המעשה.

* * * * *
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עזיון ולרב יצחק לוי, תשס"ה *
* עורך: בעז קלוש *
* * * * *
* בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עזיון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* * * * *
* משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואל: office@etzion.org.il *
* * * * *